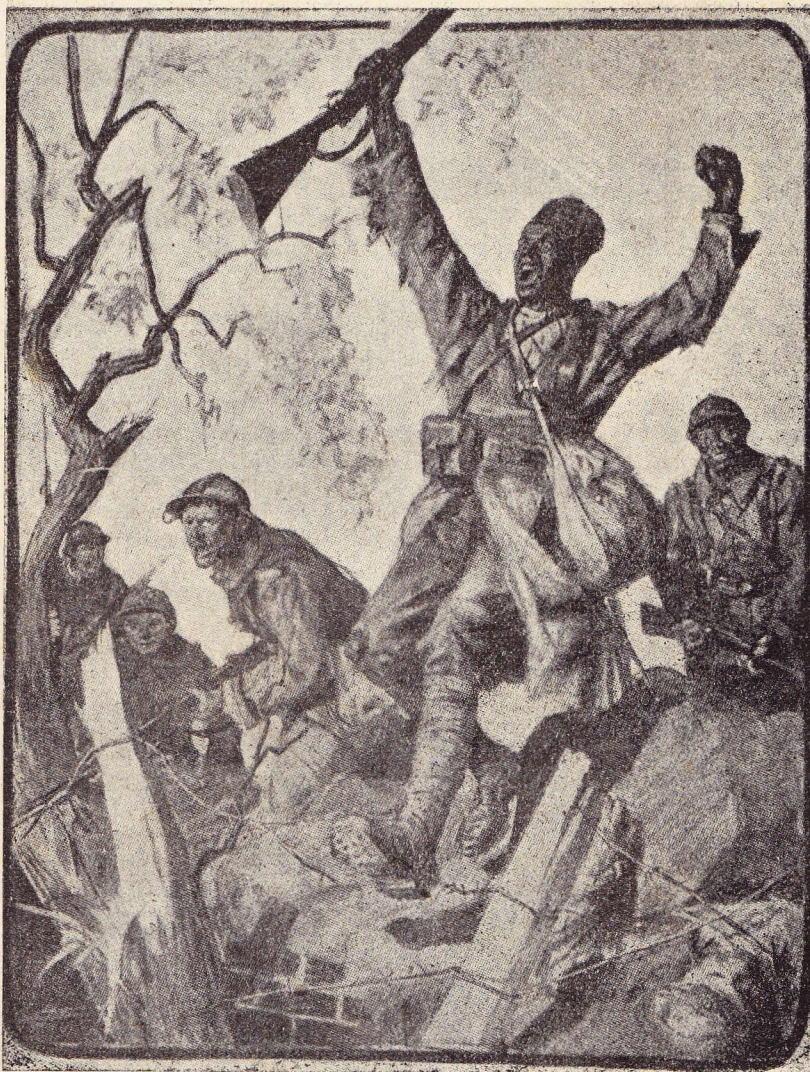

De Senegaleezen aan het front.

's Nachts was zijn stoutmoedigheid nog grooter; dan ging hij op de borstwering liggen, om beter te kunnen zien en op het juiste oogenblik schoot hij.

Maar aldus verwekte hij dikwijls een begin van paniek of weerwraakschoten, en reeds meermalen had zijn kommandant hem verboden te vuren, maar daarmede hield hij niet de minste rekening en ging altijd maar voort.

Zekeren avond kreeg hij formeel bevel te gaan slapen.

« Ge zult u laten doodden, en met u verscheidene kameraden », zei de kommandant.

Hij antwoordde niet, gleed in zijn schuilplaats, doch verdween dan. In zijn eigen sektor durfde hij niet meer schieten. Koppig ging hij naar de stellingen van het 1° karabiniers.

Een schildwacht vroeg wat hij wilde.

« Daar ik hier geen Duitschers meer doodden mag », zei hij « zal ik het wat verder doen. Ik ben niet van Kongo teruggekeerd om in een abri te liggen slapen en voor ik met verlof ga, moet ik er nog eenige neerleggen. »

Men liet hem door.

Bij 't krieken van den dag meldde men aan den kommandant, dat een zijner mannen in den sektor van het 1° karabiniers gedood was. De ongelukkige lag op de borstwering, door zeven kogels getroffen.

En toch mag men daaruit niet afleiden, dat het ruwe leven, de hevige aandoeningen, de vizies van gruwelen, dood en moord, van onze soldaten brutale, wreede en harde wezens maakte.

Is zijn taal geweldig, zijn innerlijk karakter is het niet. Meer dan ooit voelt hij behoefte de liefde en de goedheid te toonen, welke in 't diepste van zijn hart schuilen. Zoo hechte hij zich ook aan de dieren. Hij had medelijden met de verlaten honden en katten. Veel soldaten namen een der dieren aan en het beest verliet hen nooit. Soms was het gansche peloton de beschermmer van een in de ruïnen aangetroffen huisdier.

In een hoeve van Reninge, hadden de soldaten een kat ontdekt, die met haar jongen in het puin leefde. Zij stelden belang in het nest en brachten er eten. Deze hoeve stond bij de mannen in hooge

eere, want er was een kachel, waarin ze hout stookten en waarop ze heele dagen konden koken.

Zij kwamen er zoo dikwijls, dat ze de aandacht van den vijand op die boerderij vestigden, en zekeren dag daalde een vlaag van granaten op de gebouwen neer.

Er was toen geen enkele soldaat, maar toen de mannen de projektielen de muren zagen doorboren hadden ze allen dezelfde gedachte: « de katten! » en eer men het verhinderen kon, snelden eenigen van hen naar de beschoten hoeve.

Zij kwamen terug met de jongen in hun armen, en daar de moeder verdwenen was, nam het peloton de weezen aan.

Hoe dikwijls gebeurde het dat een soldaat roekeloos zijn eigen leven waagde om gewonden te halen. Na den val van Sint-Joris, toen er zooveel gekwetsten tusschen den IJzer en de Noordvaart lagen te kermen, schreden soldaten van het 5^e in den nacht over de laatst genoemde vliet en waagden zich in de vijandelijke linies om de patiënten te halen.

Er zijn tragische uren, waarop de gedachte aan den dood zich in angstige werkelijkheid opdringt. Om de ontroering te beheerschen, gekscheert men, of geeft men zich aan het vurige geloof over.

Een kompagnie verzette zich tegen een overmacht: 't was een tegen tien.

De mannen schoten van achter de spoorweghelling op de aanrukkende Duitsche troepen. Deze hadden den steun van machinegeweren, welke onder de onzen groote verwoestingen aanrichtten.

Om de verliezen te verminderen, wisselden onze mannen elkaar af en schoten ze om beurten. Reeds lagen daar tal van mannen in het hoofd getroffen: toch moest men vuren.

En terwijl hun kameraden zich koelbloedig bloot stelden, verenigden allen met een eentonige en ernstige stem, hun gebeden en te midden van al 't geknetter, klonk het:

« Heilige Maagd Maria, bid voor hen, die schieten. »

Ver van hun geliefden, zonder nieuws van vrouw en kinderen of ouders, velen wetend dat hun dorp vernield, hun stad beschoten was, hebben onze soldaten geleden, wat geen leger te verduren had, voor de terugtocht der Serviërs geschiedde.

En als ze later rust en voedsel kregen, bleven ze toch opgewekt en kloek, en beoordeelden ze veel beproevingen, met het eenvoudig woord: « 't Is de oorlog! » zonder reden of oorzaak te zoeken.

In die dagen van den IJzerslag zelf ontmoetten wij een strijder, die om zijn wonden achteruit gebracht was. Hij kon zijn rechterarm niet meer gebruiken. Hij vroeg hem zijn indrukken. Hij vond het wreedst van gansch den slag de bajonet-aanvallen.

« 't Is of ik nog de klairs hoor, die een « assaut » blazen, sprak hij. Wij de loopgraven uit... den aanval gedaan... Kogels maaiden al mannen weg, voor, nevens, achter ons vielen er... Toch vooruit! Dat was vooral vreeselijk, toen de Duitschers met een achthonderd man over den IJzer geraakten en wij op den oever worstelden. Toen zijn er veel in 't water gestooten, maar van de onzen gingen er ook mee.... En dan dat geroep en getier... en er tusschen het gekerm en geklaag.

Sommigen moeten op den knop drukken om 't geweer te behouden en de bajonet maar in 't lijf van den tegenstander laten... want ze konden de bajonet, die tot achter de krul in 't vleesch zat, er niet meer uit krijgen... Bajonetten, die der Duitschers zijn lang, doorboorden meermalen 't gansche lichaam van de borst tot den rug... En dan ook dat trappelen, dat stormen over gevallen, gewonden... die in doodangst uw beenen, uw jas grijpen. Als ge me vraagt wat 't wreedst is, ja, de bajonetaanval! Maar als ge er in zijt, voelt ge het niet. Ge zijt als gek, ge zijt woedend ook. Maar achterna... o, dan voelt ge er al 't gruwelijke van! »

Ik moest niets meer vragen, de soldaat vertelde voort, vlug, zenuwachtig, als was hij nog aan den IJzer.

« De nabijheid van den dood voelt ge gedurig... maar 't is of ge den dood tart. En toch, 't is al zoo akelig. Daar valt er een en roept: « Oe! » Meer niet. Een ander, en zoo zijn er velen, schreeuwen om vader en moeder, of, als ze getrouwd zijn, om vrouw en kinderen! Ge hebt er ook wel, die kalm zeggen: « Ik ben er aan », of: « 't Is nu mijn toer », anderen nog, die « Leve België » « Leve de Koning » roepen...

De Koning, dat is een man! Een mijner makkers staat op post. Daar komt een soldaat en vraagt of hij mag voorbijgaan.

« Neen, antwoordt mijn maat, hier mag niemand voorbij. »

« Maar ik moet ginds heen... Ik ben toch geen spion of verrader, maar een soldaat als gij. »

« Hier mag niemand voorbij... Keer rap terug. »

« Dan moet ik zoo'n grooten omweg maken. »

« Toe, zaag (zeur) nu niet langer... als ge waarsachtig soldaat zijt, wat staat ge dan te zagen en te parlementeeren! Ge weet ook wel, wat een order is. Teur (ga) nu voort! langs den weg, alwaar ge gekomen zijt. En rap! »

De vreemde soldaat slaat zijn jas open; de schildwacht kijkt scherper.

« De keunink! » roept hij onthutst.

Maar de Koning wenschte hem geluk om zijn flinke houding.

Mijn zegsman had het ook over de kolonialen, die op het eind van Oktober naar den IJzer kwamen, en vertelde:

« Wreede kerels zijn de Zwartens... (Zoo noemde deze soldaat de Ghurka's). Ze hebben een geweer, maar vechten liefst met hun lange, kromme messen. Wij mochten geen vuur maken in de loopgraven. Zij wel, want ze komen van een warm land... en vonden 't hier koud. Ze trekken er meestal 's nachts op uit en kruipen dan over den grond, met 't mes in hun muile, rechte naar de loopgraven der Duitschers. En ge hoort ze bij 't vechten niet roepen of tieren. Ze steken of snijden de vijanden dood. Brr, 't is al wreed, o zoo wreed! Ge moet in zoo'n oorlog gezeten hebben! »

Zoo was de gemoedstoestand onzer strijders.

O, wie kan naar waarheid die Oktoberdagen beschrijven! Van 's morgens tot 's avonds zwierwen wij rond. Wat al teekenden we op! Een zee van ellende golfde over Vlaanderen, aan deze en die zijde van den IJzer, tot in Frankrijk en Nederland!

Ik treed een huisje binnen. In de achterkamer leidt men mij naar een kast, waarop 't portret van een soldaat, een beeldje van H. Maria en een brandend kaarsje.

Die soldaat is de vader der kinderen, welke daar buiten vroolijk spelen; de man van de vrouw, die me somber zegt: 't portret wijzend:

« Hij is in den oorlog. »

Dat kaarsje is ook een gebed, lezer, even roerend als de eenvoudigste of verhevenste woorden. 't Is een kreet, diep uit een onrustig harte, tot God om hulpe...

Zoo veel kerken achter den IJzer in het bezette land lagen vol gewonden, in groote meerderheid Duitschers. En overal ontstonden kerkhoven... al maar door kerkhoven.

En bij al dat gewoel woonden nog burgers. Wel mochten we toen schrijven:

« 't Kanongebulder, och, ze hooren het bijna niet meer! En hoe menigmaal, als ze 's avonds op de hoeve bij elkander zitten, kunnen de leden van 't gezin elkander niet verstaan, van wege 't hevig mitrailleurgeblaf en 't geweergeknal, daar niet ver van hen, want als 't donker wordt, rukken de troepen uit en doen zij de wanhopige aanvallen, om een loopgraaf te winnen en door de linie te breken. »

En men vertelde ons:

« We moeten als honden voor de Deutsche militairen draven.

Ze halen weg, wat ze willen en wij zwijgen. Ze warmen zich bij het vuur van meubelen, al is er dood hout genoeg... en wij zwijgen! Ze leiden de bevolking van gehuchten en dorpen weg en wij zwijgen. De pastoors ginder mogen bij begrafenissen niet meegaan naar 't kerkhof; al ligt ge 's nachts te sterven; de dokter mag, nadat 't duister is, u niet komen bezoeken, en wij zwijgen! Och, 't herte is soms zoo vol, maar wij zwijgen. En wat willen ze meer! »

« Maar waarom blijft ge ginder? » vroeg ik.

« Omdat ons huis er staat, omdat we nog willen houden, wat we kunnen redden van de have, waarvoor ge heel uw leven hebt gewerkt en gespaard. Omdat we in den vreemde niet kunnen dolen en liever 't gevaar herden (trotseeren). Hoe lang? Ook daar aan en bij het front wordt die vraag gesteld. In hun eerste geestdrift hebben de Duitschers op Kezelberg bij Meenen, aan den weg Brugge-Rijsel een wegwijzer gezet. Op den eenen arm leest men Berlijn, op den anderen Paris.

Vijf-en-twintig jongelingen uit de omgeving van 't Iepersche front, werden zoo in hun werkkleeren en op hun klompen weggeleid door soldaten, de bajonet op 't geweer. Te Dadizeele stak men ze op de tram, welke hen naar Kortrijk vervoerde. Die mannen, Vlamingen, moesten naar Duitschland als gevangenen. Ze werden van spionage beschuldigd.

O, die spionage! Nu ziet men een pastoor opleiden, dan een notabele, vervolgens weer een boer. Die menschen hebben nooit aan oorlog, militarisme of spionage gedacht.

Treurige individuen ontbraken evenmin... Zoo ontmoette ik een loenschen kerel... Hij ging chocolade koopen en sigaren en suikerbollen voor de soldaten....

« Voor welke? » vroeg ik.

« Wat kan mij dat schelen? Voor Deutsche, Fransche en Engelsche », antwoordde hij. « 'k Zou aan den duivel zelf verkoopen... Ik heb in 't stroo bij Deutsche soldaten geslapen en ook bij Belgische... Is 't vrede, ik leef van den vrede, is 't oorlog, 'k leef van den oorlog en in den oorlog is er voor mij meer te verdienen dan in den vrede. »

« En te stelen ook? » zoo lag 't me op de lippen.

Misschien zou een rechtschapen kogel een eind maken aan dat verachtelijk leven, want ik twijfelde er niet aan, dat ik met een lijkenberoover gesproken had.

Ik heb meer van die verdachte mannen gezien. Ze zaten te fluisteren in kleine kroegen en staken elkaar verdoken bankbriefjes toe.

Maar welke edele karakters dan weer.

Een burger lag dicht bij een verbrande hoeve, 't strijdterrein van Ieperen-Diksmuide.

Een kogel had een eind aan zijn leven gemaakt. De ruwe soldaten waren nu heen...

Enge stilte hing om dien doode, een Vlaamschen boer....

't Gepiep van een wiel verbreekt die stilte.

Een geestelijke nadert, duwend voor zich een kruiwagen. Zachtken neemt hij den doode op en legt hem op 't voertuig. Een uitgespreide stroobussel is 't lijkkleed... En de geestelijke verdwijnt met zijn treurigen last.

Hij wil den burger toch een rustplaats schenken in gewijde aarde.

In een huizeke vond men een brief. De enkele regelen luiden:

« De arme vriend N... werd door een obusscherf getroffen. Men heeft zijn beide beenen moeten afzetten... En 't was juist op een dag, dat hem een tweeling werd geboren. »

En dan volgden de namen van vijf andere kennissen, die nimmer huiswaarts zullen keeren....

Zoo zouden we kunnen voortgaan.

De Duitschers trokken ook niet allen met geestdrift naar het front.

O, 't was al danig veranderd. De naam van Vlaanderens kleine rivier, van den IJzer, deed hen huiveren. En in de kompagnies vertelde men, dat wie daar heen ging, niet meer weerkeeren kon, tenzij als verminkt, geschonden van lijf.

Toch rukten steeds nieuwe troepen op. Ze verlieten Brugge langs de Smedepoort of ze volgden den weg van Torhout, langs het oud kasteel van Vlaanderens graven, Wijnendale, waar een lange, rechte weg afbuigt tusschen Couckelare en Cortemark op Beerst aan, het laatste dorp voor Diksmuide.

Op bevel moesten de soldaten zingen, maar velen deden het met schreiend harte.

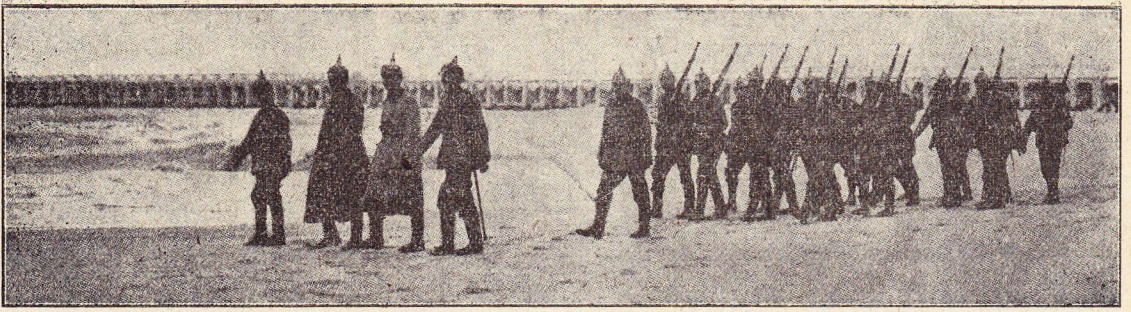
Deserteurs zwermde naar het Noorden, naar Holland.

Zoo teekende ik in die dagen te Sluis op:

« Die burger, in blauwe trui, met een pakje, dat nu juist niet voor hem geknipt scheen, een gelaat, niet in deze streek eigen, maar een Deutsche type... ik begreep al dadelijk, dat ik bij een deserteur stond.

En maar recht door zee... Ik vroeg dus:

« Zijt ge den strijd moe? »

Opmarsch der Duitschers aan de zeekust.

« Zoover » en de man hield zijn hand boven het hoofd. Hij had meer dan genoeg van den oorlog.

« Ja », zei hij dadelijk, zich veilig gevoelend op Nederland's grondgebied, « ik ben het moe, als een stuk vee naar de slachting gejaagd te worden; ik ben het moe, naar de pijpen te dansen van trotse, jonge officieren, die zeker meenen, dat ik geen menschelijk gevoel en geen liefde voor vrouw en kinderen heb! »

Zijn oogen flikkerden toen hij dit zei. Er sprak op dat oogenblik haat uit.

« De IJzer », hernam hij, « die naam doet velen van ons huiveren. Dat is geen strijd, maar een massamoordrijf! En wat hebben wij in dit land, hier, in België, te maken; waarom moeten wij, Duitschers, dit brave, goedgevoelde volk ten onder brengen, het ongelukkig maken, het uitputten? Dat doe ik niet langer; daar help ik niet aan mee! Deserteeren is echter een gewichtig besluit. Het is vaarwel zeggen aan uw geboorteland, uw betrekking, het is doodarm op straat staan, zonder werkring. Maar ik heb armen aan het lijf. Wat er nu laatst gebeurd is, deed de maat vol. Ik was na mijn terugkeer van den IJzer ingekwartierd te Blankenberghe, in een huis, door moeder en dochter bewoond. Zekeren nacht hoor ik een geweldig leven. Een onderofficier en een soldaat waren binnengedrongen, onder voorwendsel, dat ze licht hadden gezien. De vrouwen begonnen te roepen en te schreeuwen. Ik word wakker, schiet naar boven en vraag daar aan de kerels wat zij er te maken hebben.

De onderofficier beloofde me straf. Toen werd ik kwaad en smeed ten kerel van de trappen. De ander stormde dan ook weg. 's Anderendaags kreeg ik bericht, dat ik voor den kriegsraad moest verschijnen. « Dank u », dacht ik en deserteerde. En nu gevoel ik me een ander mensch; ik ben geen stuk vee meer, maar een vrij man. Ik zal in Amerika mijn fortuin beproeven. »

Kort te voren sprak ik nog een anderen deserteur. Hij had een burgerbroek aan, die hij in een huis afgeperst had. Hij beweerde, dat hij het kleedingstuk in een onbewoond huis genomen had, maar versprak zich menigmaal. En nu druk ik op zijn bekentenis, om aan te toonen, hoe de laster over franc-tireurs in de wereld kwam.

De man vertelde me, dat hij al een verhaal gereed had, voor geval hij later deze daad van desertie zou moeten verantwoorden. Dan zou hij zeggen, dat hij van zijn troep afgeslagen was en

door een bende burgers vervolgd werd en vluchten moest.

Ik wees hem op de onzen. Door burgers vervolgd van bij de IJzerlinie tot de Nederlandsche grens, langs dorpen en steden, welke van zijn eigen soldaten wemelden, waarvoor de bevolking door schrik lamgeslagen was.

« Och, dat alles wordt zoo nauw niet onderzocht », klonk het antwoord.

Door burgers vervolgd, met een spa, een dorschvlegel, een bijl dan natuurlijk, want er zijn geen vuurwapens meer... Zie eens welk prachtig verhaal van wilde, wreede franc-tireurs daarop gebroederd kan worden!

En zoo komt de laster in de wereld!

En een derde deserteur kwam met dezelfde beschuldiging voor den dag.

De eerste was oprecht. Die zei tot ieder, waarom hij deserteerde en op de vraag of hij vijandelijkheden van de burgers ondervonden had, antwoordde hij: « Van de burgers? Die zijn met vrees geslagen. »

Een vierde deserteur, een jongeling van achttien jaar, kwam over als een zenuwzieke. Hij was eerst bij Verdun geweest en dan aan den IJzer en vertelde van de verschrikkingen, welke hij gezien had. Maar toen hij nadacht over de toekomst, over zijn verhouding tot de overheid na den oorlog, besloot hij toch maar terug te keeren, al had hij zijn geweer reeds weggegooid. Wat zal zijn lot geweest zijn? Hij was een ontwikkeld jongmensch, van goeden huize... Eigenlijk een kind nog. Zijn vader en broeder waren ook in den krijg.

Deserteurs die de grens over kwamen, mochten zich dan nog bedenken. Immers werden zij niet tijdens een gevecht uit het land gedreven. 't Kon verdwalen zijn. Maar deze was wel een der zeldzamen, welke de grens opnieuw overschreden, om terug te keeren in de hel.

Duitsche gendarmen patrouilleerden tusschen het front en de grens, want de staf wist het wel, dat tal van mannen al den gruwel poogden te ontvluchten. De officieren verspreidden trouwens den leugen, dat Nederland de deserteurs terug stuurde.

Ja, 't ging nu hard om hard.

En heerschte van beide zijden der linie een geweldige spanning.

Keeren wij naar den spoordam terug.

We hebben de paniek onder onze troepen beschreven. Vluchtende boeren stroomden Veurne

Kantonnement der Fransche fusiliers
te Nieuwpoort.

binnen en verbreidden er den alarmkreet, dat de Duitschers doorgebroken waren. Hun woorden werden als 't ware bekrachtigd door de aankomst van veel soldaten, welke nabij de stad kantonneerden. Een deel der bevolking trok heen. Ook burelen van den staf verhuisden naar Poperinghe.

De Koning zat op het stadhuis. Men kon zich zijn gemoedstoestand voorstellen. Alles scheen verloren. Moest men ook 't laatste stukje van België aan den vijand overlaten?

Generaal Wielemans, chef van den staf, bracht hem een bevel tot een algemeenen aftocht, om het stuk te teekenen. 't Was nog geen formeel order, maar 't zou slechts uitgevoerd worden bij strenge noodzakelijkheid. En deze scheen niet ver af.

De vorst aarzelde. Hij dacht na.

Wat later nam generaal Wielemans het bevel terug. Kolonel Berheim had zijn derde brigade terug in het vuur. Men bracht de linie achter den spoordam, en 't was onbegrijpelijk, maar toch een feit, dat de vijand van zijn overwinning geen partij getrokken had, maar aan den Grooten Beverdijk bleef hangen en er zich verschanste. Blijkbaar moesten zijn troepen ook uitblazen. Men had van hen eveneens bovenmenselijke inspanning geëischt. O, hadden wij maar mitrailleurs en overvloed van munitie gehad, gelijk hij. Doch altijd die minderheid in alles, behalve in moed en dapperheid.

't Front verplaatste zich dus naar den spoordijk. Grossetti's brigade kwam van Lombardzijde herwaarts en werd ginds door territorialen vervangen. Men plaatste de Fransche afdeelingen tusschen Belgische; zoo kon de eene groep de andere aanmoedigen en ook wekte de aanwezigheid der geallieerden bij de onzen nieuwe hoop.

Geducht was de linie niet. Een kleine dam van geringe hoogte, die onder de granaten lag te trillen en te schommelen.

Nooit had een soldaat zich aan zulk een dunne lijn moeten hechten. Hij had de forten van Luik en Antwerpen gekend, de schansen door prikkeldraad beschermd; bij Luik was de Maas, bij Schoonaarde de Schelde, hier in de vlakte de IJzer, maar nu bestaat er niets meer dan deze lichte helling.

Naast hem wordt het geschut in stukken geschoten, zekere groepen bezitten slechts twee of

drie kanonnen meer met schaarsche munitie; de tegenstander daarentegen, die een onuitputtelijk materiaal bezit, slingert een stortvloed granaten op den dam.

Men mat zich af om een schuilplaats te vinden; er is er geen. De dood treft den soldaat onder het stroo der mijnen, onder den grond, achter de muren, in de kelders, overal. Hij grijpt de mannen en ook de dieren.

Hij slaat de lichamen van runderen, paarden, varkens open.

Maar ondanks dit alles, schijnt de Belgische soldaat te gevoelen, dat deze onbeteekenende dam van nu af aan een vaste wal zal zijn: zoo schreef Marguerite Baulu.

En inderdaad, al is de Duitscher nog even over dien dijk geweest, toch moest hij terug en vier jaar lag hier de grens tusschen zijn gebied en dat der Belgen.

De lezer zal zich nog herinneren, hoe wij bij een overzicht van de krijgswegingen in 't Iepersche, schreven, dat French den slag aldaar in zijn rapport in twee episoden verdeelde: de 1e eindigt hij op 26 Oktober, dus den datum waarop ons leger achter den spoordam terugtrok.

En inderdaad; nu ontwierp de Duitscher een nieuw offensief, niet alleen aan den IJzer, maar van La Bassée tot aan de zee.

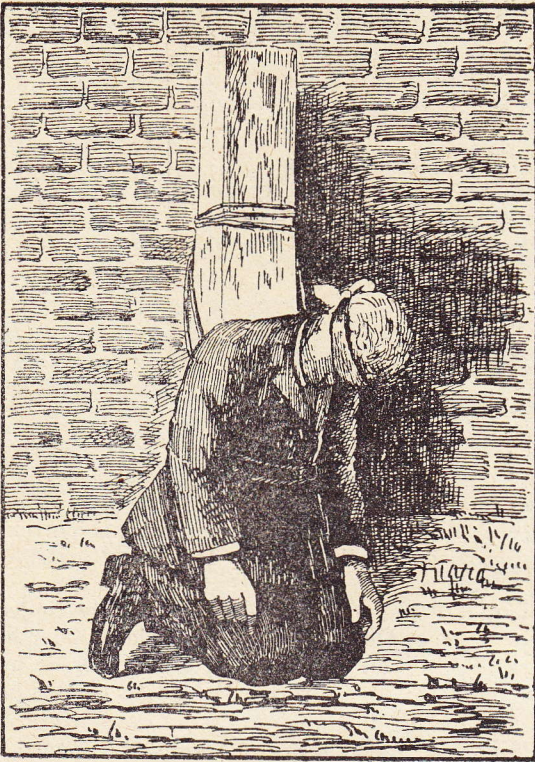
't Was een grootsch plan... een verschrikkelijk plan, moeten we eigenlijk zeggen, want duizenden menschenlevens werden op 't schaakbord gezet, dat nu Vlaanderen heette, de strook van de Leie tot de kust.

De vijand nam zijn maatregelen. Hij versterkte alle belangrijke punten, welke hij aan deze zijde van den IJzer bezat en bracht talrijke troepen over.

Acht regimenten werden voor de eerste bestorming aangewezen.

Een geweldig bombardement opende deze nieuwe krijgswegingen. De gansche vlakte lag onder vuur. De geheele streek van Nieuwpoort tot de Leie danste, schudde, schommelde.

De keizer was naar Vlaanderen gekomen. Men zag hem te Dadizele, en deserteurs vertelden, dat hij zich ook te Hollebeke bevond. De opperste krijgshoofd moest zijn mannen, die voor hem gingen sterven, door zijn aanwezigheid aanmoedigen.

Terechttelling van een spion.

Deze zouden dus strijden onder den blik van den afgod der natie.

Den 29^e barstte op 't IJzerfront de orkaan los. Het begon al eer het licht was. De scharen hadden het keizerlijk legerorder vernomen.

En daar sprongen ze voorwaarts op Ramskapelle en Stuivekenskerke vooral.

Op het eerste punt stond het geteisterde 5^e linie, met zijn zoo dunne rijen, op het tweede, afdeelingen van het 13^e en 10^e.

De onzen vuurden onophoudelijk in de naderende benden, en met hoopen vielen de grijsen neer; maar de anderen wankelden daardoor niet.

De keizer was aan 't front. Zoo herinnerden de officieren. Ze vochten onder zijn oog..., al zag Wilhelm het niet hoe gewonden kreunden, schreiden, huilden, hoe weer de bloem van zijn volk op de bloedige velden sneefde.

Bij Stuivekenskerke bereikten de Duitschers de spoorweghelling. Ze heschen er zich op. 't Oogenblik was dreigend.

« Volhouden! » riepen onze aanvoerders en ze dachten aan het water, dat redding brengen moest, want men zag het reeds stijgen in de vlieten en grachten en zijpelen in de weiden.

De mannen van het 13^e en 10^e deden een geweldigen tegenaanval. Zij verzamelden hun laatste kracht en wierpen zich op den vijand. Een vreeselijke stonde... een strijd vol razernij... een botsing die dan toch eindigde met een vlucht van de overlevende Duitschers terug naar de schansen.

Ook wat Noordelijker, joegen de keizerlijke officieren hun benden den dam op. Bij het station van Ramskapelle moest het 5^e wijken. Het kon niet

meer, al de ontzettende dagen van Lombardzijde en de Noordvaart hadden den weerstand gebroken. En nu het hoofd bieden aan steeds maar versche troepen, krachtig gesteund door de moorddadige mitrailleurs, het was niet doenlijk.

Drie regimenten vielen het aan. Maar toch verdedigden de heldhaftige Belgen het terrein met den moed der wanhoop; de strijd golfde heen en weer. Elke voet grond kostte de tegenpartij veel bloed. Men vocht over en tusschen gewonden en dooden.

Den ganschen nacht duurde die kamp. De artillerie deed het granaten regenen op het ongelukkige Ramskapelle en de wegen er om heen.

Toen de laatste Oktoberdag daagde, waren de Duitschers meester van het dorp. Daar voor hen lag de weg naar Veurne. Maar die baan werd gesloten door het 7^e en 6^e linie en het 151^e Franschen.

Deze duldden geen verderen vooruitgang. Ja, de toestand was kritiek. Zou Veurne dan toch vallen, de laatste stad van België in dezen hoek, zooals zuidelijker Ieperen zijn lot verbeidde?

Maar het water rees in den Beverdijk en zijn vlieten, op het drassige land. De vijand werd den nieuwen bondgenoot der Belgen gewaar.

We zagen hoe de werkzaamheden aan het Oud-Veurne-Sas geschorst moesten worden in den nacht van Maandag op Dinsdag, daar de deuren toesloegen.

Kogge en kapitein Thys moesten wachten tot Dinsdag.

Ziehier hoe de opzichter der Noordwatering van Veurne in al zijn eenvoud zelf de gebeurtenissen van dien 25^e Oktober vertelde:

« Om 4 uur 's noens trokken we weer op, eerst naar Wulpen, dan naar Oost-Duinkerke en Groenendijk. We gingen recht naar de havengeul en wachtten in een herberge, waar we eerst aten. 's Nachts ten eenen konden we weer werken. We hadden nu goede voorzorgen genomen. We waren met kommandant Thys, twee onder-luitenanten, een korporaal en twee soldaten. Ze droegen reepen op stokken en ander tuig. Om 2 uur waren we aan 't Oud-Veurne-Sas. We bonden reepen aan de deuren die ons nu niet meer de farce van het toeslaan zouden bakken. De soldaten groeven twee putten en in elk kroop een soldaat, met 't eind van een reep, om de deuren te regelen, gelijk ik hun uitgelegd had. Rond ons barstten de granaten en Nieuwpoort stond in brand. 't Was al vuur, de hemel zag er rood van en langs de havengeul was het een processie van vluchtelingen. 't Was weerd om al dat geruchte te hooren, een klagende menigte, schreemende kinders en dan dat geschot en gepoef... Ik draaide mij in mijn mantel en zat daar. Thys lag op den arduin te luisteren of het water kwam. Altijd was hij aan 't meten of 't nog niet steeg.

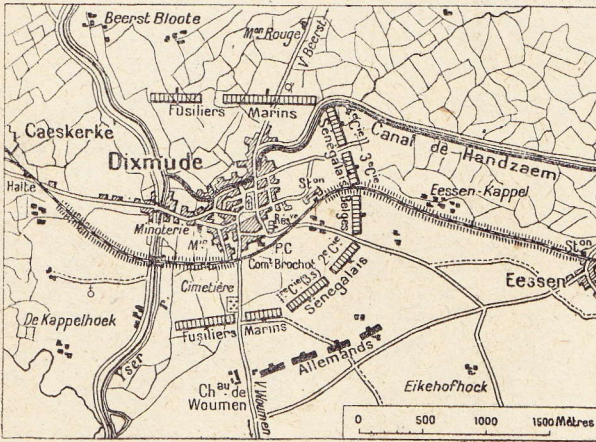
« Karel », fluisterde hij, « 't zit zoo lang weg. »

« Ja, gisteren was het schuw weere, maar nu is het stil, en dat kan een verschil maken van twee uur. Maar 't zal komen.

Kwart vóór 6... Het water duwde de deuren open... 't Was daar, om ons te redden, om den Duitschman te verlagen.

Kommandant Thys sprong op van vreugde.

« 't Lukt! » riep hij met ingehouden stem.

Plan der gevechten rond Dixsmuide van 7 Oktober tot 14 November 1914.

« Ja, de natuur is onveranderlijk... »

Nu ging alles goed. We konden voortgaan.

Om 7 1/2 uur stonden we weer te Veurne. Het water rees... en 't zou niet rapper gaan dan de natuur wilde. Drie dagen moest het duren... Maar uit den Beverdijk ging het overstroomen en de lage landen, waar de Duitschman zat, onderzetten. En 't is zoo gebeurd, lijk ge weet. De uitgevoerde werken beschermden ons. Van eigen moesten er dan maatregelen genomen worden om die onderwaterzetting op peil te houden en den afvoer van onze gronden te regelen. »

Ja, 't leek eenvoudig, wanneer alles eenmaal aangeduid was.

Ook bij Nieuwpoorts sassen liet men water binnen om de overstrooming te bespoedigen.

Men had er eerst de bruggen doen springen, maar in den nacht slopen mannen der genie met zekeren schipper Geeraert over een plank en waakten bij de verlaten, om uit zee meer en meer water over het door de Duitschers bezette gebied te laten vloeien, en den vloed dan te regelen. Hierover later meer.

De Duitschers merkten dus, welk een strik men hun spande. Zouden ze het water nog voor kunnen zijn, tenminste de volle overstrooming? In dien zin toch werden bevelen gegeven, en men had nu Ramskapelle waaruit men verder oprukken moest. Alle pogingen stuitten echter af op den heldenmoed van Belgen en Franschen.

We zeiden reeds dat dit offensief slechts een onderdeel was van een algemeen aanvalsplan tusschen La Bassée en de kust.

Laten we zien, hoe het intusschen daar zuidelijker van Ieperen in die dagen verging.

Ook bij Ieperen was de toestand onrustwekkend. Het 1° Britsche korps, dat in de richting van Poelkapelle optrok, (1° divisie, generaal Lomax, links en 2° divisie, generaal Munro, rechts) kon niet verder dan Sint-Julien. Bixschoote werd door de Franschen verlaten.

Het XXIIIe korps van den vijand nam Vijfhuizen, Luigem en Merkem, en beloerde het kanaal van Ieperen naar den IJzer. Forceerde het dit, dan waren Dixsmuide ten Noorden en Ieperen ten Zui-

den beiden in den rug bedreigd. Gelukkig werd de voorhoede bij Driegrachten teruggeslagen.

Maar bij Pilkem drong zij in de linie der Cameron Highlanders; van de 1° brigade (Fitz Clarence). Moorddadig werd daar gevochten in een strijd man tegen man. De Britten moesten wat wijken; hun laatste groep hield nog stand in een herberg, vurend door de ramen, door gaten in het dak, terwijl kameraden daar binnen lagen te sterven of reeds dood waren. Tenslotte omsingelden de Duitschers het huis.

Ja, de toestand werd kritiek.

Er moest ruimte komen. Generaal Bulfin voerde zijn afdeeling naar Sint-Jan en zijn mannen vlogen met de geveld bajonet het dorp binnen. Zoo onweerstaanbaar was deze aanval, dat de tegenstander vluchtte; 600 Duitschers gaven zich over. Tegelijkertijd sloeg de 3^e brigade een aanval af bij Langemarck. Hier ook was het gevecht verschrikkelijk. De vijand had bevel kost wat kost door te breken; maar de Engelschen dachten aan hun taak, tot elken prijs den storm af te slaan. 't Werd er een echte slachting in slijk en bloed, over gewonden en doden, welke zich in holle wegen, achter hagen, tegen muren opstapelden. Men gebruikte de lijken zelfs als borstwering.

Eindelijk moesten de Duitschers terug; ze lieten 1500 doden op het terrein achter.

En op dien stond daagde voor de Britten versterking op. Geestdriftig juichte men de Fransche 17^e divisie van het 9^e korps (generaal Dubois) toe, dat ter rechter tijd arriveerde.

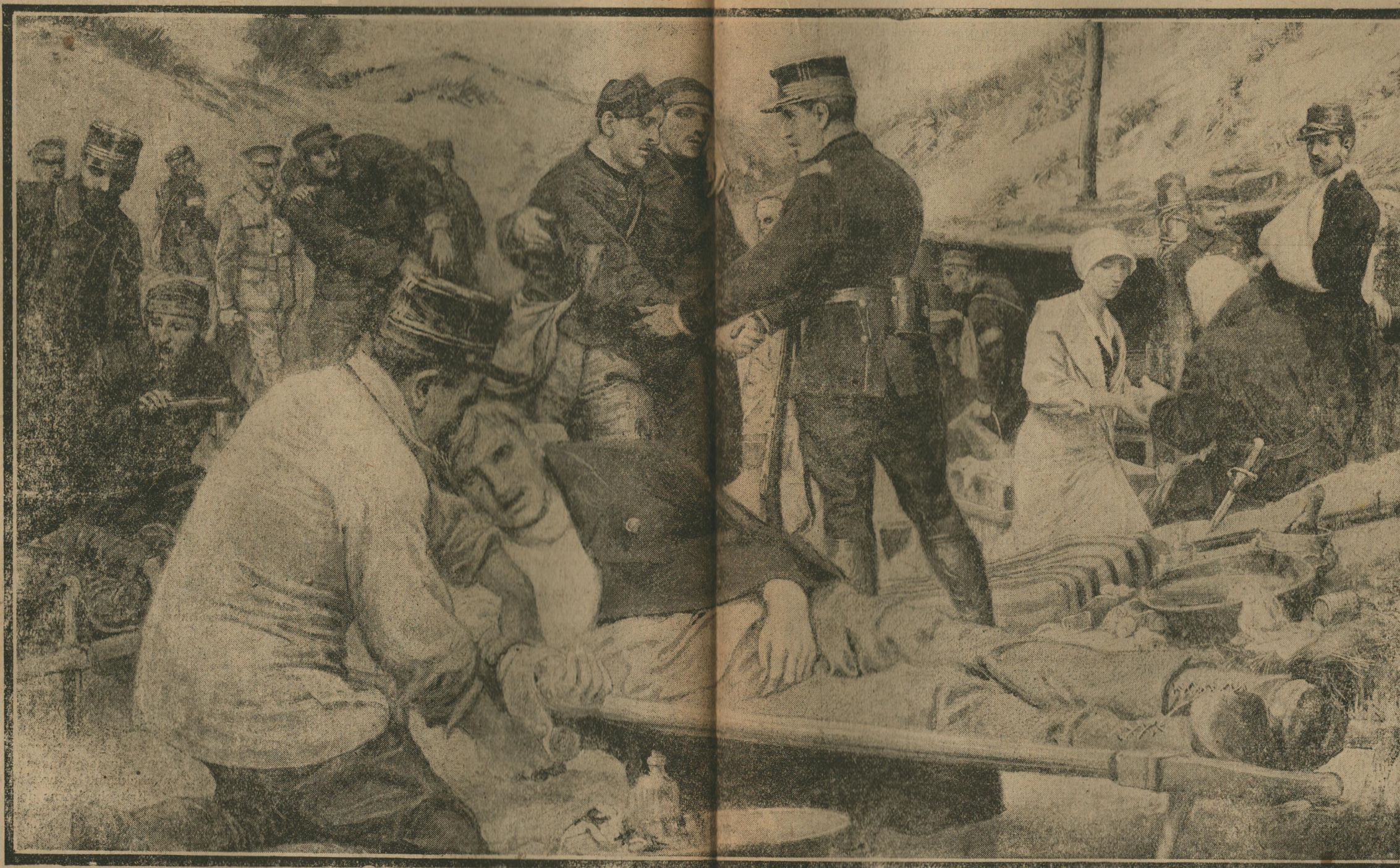
De geallieerden namen nu Sint-Julien, waar we het 1° korps zagen blijven haken; niets kon het élan der Franschen breken. Van Sint-Julien ging het naar Zonnebeke, dan naar Passchendale. Maar hier beheerschte de vijand een geduchte positie, de heuvelrij, welke het sterfbed van duizenden jonge mannen is geworden. Kanonnen en mitrailleurs braakten hun allergeweldigst vuur en zaaiden den dood in de aanrukkende rangen, maar toch bereikten de dapperen van de 17^e divisie den zoom van het dorp.

De tegenpartij, begrijpend, dat de kans op een overwinning tegen deze troepen gering was, zocht een zwakkere plaats en meende die te vinden tusschen Zonnebeke en Geluwvelt. Daar immers werd juist het 1° Britsche korps door Franschen afge-lost.

De vijand nam er het Polygoonbosch, waarin het oefenveld der Iepersche ruiterschool lag, maar niet lang hield hij het in bezit. In een onstuimigen tegenaanval wierpen de Franschen hem er weer uit, en veroverden dan bij Passchendale 800 meter loopgraaf met 5 kanonnen en 2 machinegeweren.

Het 1° korps der Engelschen rukte op zijn beurt naar Becelare op. En nog meerdere versterking kwam, namelijk de 31^e Fransche infanterie-divisie. Deze drong tot bij Poelkapelle.

Bixschoote zagen we verloren gaan; 't was een te gewichtig punt om niet te pogen het terug te nemen. De strijd schommelde er heen en weer; nu waren de Franschen, dan de Duitschers er meester. Men worstelde in de straten, de huizen, de tuinen. Kamers lagen vol doden; lijken versperden den weg. Met ware razernij betwistte men

In De Panne in Oktober 1914. — De Koning en de Koningin brengen een bezoek aan de-Beigische gekwetsten.

elkaar 't bezit van het vroeger zoo afgelegen, vreedzaam dorpje. Ten slotte behielden 's keizers troepen het.

't Was dus vooral bij Langemarck en in de omgeving, dat het zwaartepunt van den ontzettenden kamp lag. Daarop hield de keizer met zijn staf den blik gericht — figuurlijk natuurlijk, want de operste krijgshoofd en zijn gevolg bleven ver genoeg van 't gevaar, om buiten bereik der kogels te zijn.

Foch besloot 't uiterste te doen, om er de plan-

nen van den tegenstander te breken. Zoomin langs Langemarck als elders mochten de veldgrauwen den weg banen naar Ieperen waar Wilhelm II, naar men vertelde, België annexeeren zou.

De 38^e divisie van het 32^e korps (generaal Humbert) werd in autos naar het front gevoerd. Zij zou noordelijker aanvallen om een gedeelte der vijandelijke macht van Langemarck weg te trekken. Men koos tot doel Klerken, dat op een hoogte ligt, dicht bij het Vrijbosch, nu een kamp, hetwelk vol

Duitschers zat.

De Franschen overschreden bij Merckem het kanaal, maar konden door de geweldige massa tegenover hen niet verder rukken. In elk geval was de vijand gedwongen weer veel zuidelijker zijn pogingen te wagen.

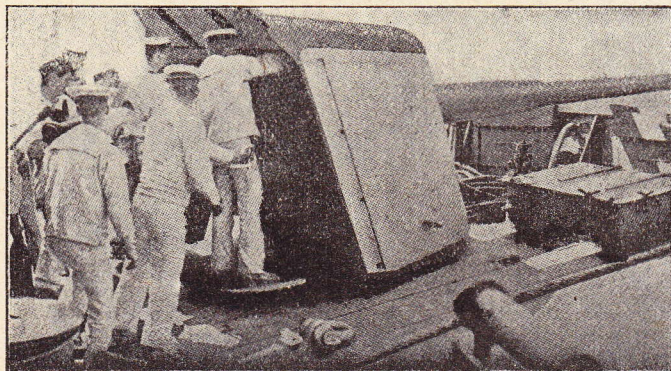
Zoo ging het ten Noorden van Ieperen, maar ook ten Oosten en ten Zuiden der stad werd er zwaar gevochten.

Ten Oosten: in den sektor van Zonnebeke tot

Zandvoorde stond de 7^e Britsche divisie, en ten Zuiden van Kortewilke, over Houthem tot Garde-Dieu de ruitery van Allenby.

De vijand had gepoogd het front der 7^e divisie te breken.

Hij nam Reutel ten Westen van Becelaere en handhaafde er zich ondanks den hardnekkigen tegenaanval van het Warwickshire regiment onder kolonel Loring. De aankomst van het 9^e Fransche korps redde den toestand.

Britsch oorlogschip bewapend met kanonnen van 30 cm.

Het 1^e Britsche korps drong zelfs tot bij Becelare vooruit, maar kon in spijt van vele offers het dorp niet nemen.

De Duitschers poogden dan hun doel te bereiken bij Geluwvelt, op den weg Ieperen-Meenen.

Een nieuwe worsteling ontstond daar bij Kruiseik. Het 2^e Scots Guards stormde op den vijand in, en omsingelde 200 gevangenen.

De 26^e Oktober brak aan, met een dikken mist en, hiervan partij trekkend, verrasten de Duitschers de positie. Zij hieven reeds hun overwinningseroep aan, meenend Kruiseik vast in hun bezit te hebben, toen generaal Rawlinson tegen den middag de 7^e brigade ruiterij uit Zandvoorde zond. De paarden stormden aan, de ruiters vurd en chargeerden en de vijand week naar den weg Becelare-Wervik over de Rentebeek naar Pannemolen.

Generaal Capper hergroepeerde in den nacht de 7^e divisie.

Het 1^e korps en de ruiterij Allenby gingen dan zelf tot den aanval over en wonnen eenig terrein. Van beide zijden waren de verliezen groot. Ook hier mislukte het plan van den keizer en zijn staf.

Eveneens over de Franche grens bij Neuve-Chapelle en Givenchy woedde hevige strijd. Telkens drong de overmacht in de geallieerde loopgraven, maar telkens ook werd zij er met de bajonet uitgedreven.

Nog gaf Wilhelm II de hoop niet op.

Den 30^e Oktober werd een nieuw offensief gesteld met een groote massa troepen: 37^e en 38^e brigade landwehr, 3^e ersatzdivisie, marinedivisie, gedeelten van de VIIe, XIVe, IVe en IIIe Beiersche korpsen.

Bij een gevangene vond men een order van generaal von Deimling, bevelend dat het XVe korps met het IIe Beiersche en het XIIIe korps de linie bij Ieperen breken moesten, daar de keizer het succes dezer beweging als van het grootste belang voor den afloop van den oorlog beschouwde.

Het XVe korps rukte uit Wervik en Komen op, en veroverde met den steun van zwaar geschut het dorp Zandvoorde, dat door de 7^e divisie verdedigd werd. De 3^e ruiterijdivisie (generaal Byng) moest Klein-Zillebeke opgeven.

Deze tegenslag bedreigde den rechtervleugel der 7^e divisie.

Generaal Douglas Haig gelastte tot elken prijs de bosschen tusschen het kanaal en Geluwvelt te behouden, en vroeg aan Foch dringend om versterking. Afdeelingen van het 9^e korps rukten aan en bezwoeren het gevaar.

Ten Zuiden van het kanaal Ieperen-Komen had het ruiterijkorps van generaal Allenby het zwaar te verantwoorden door den druk van het IIe korps Beieren, dat tusschen Hollebeke en Meessen stond. Het moest twee kilometer wijken. Twee bataljons Hindoes brachten hulp in de richting van Wijtschate.

Tusschen Meessen en Armentières hield het 3e Britsche korps (generaal Pulteney) flink stand. Indische troepen losten het 2e korps, dat geheel afgemat was, af.

Aldus was rond Ieperen een vooruitspringend punt ontstaan, het bekende « salient », zooals de Engelschen het noemden. De linie liep immers van Bixschoote naar Poelkapelle, Wallemolen (bij Passchendale), Zonnebeke, Geluwvelt, Klein-Zillebeke, Hollebeke, Wytschate, Meessen, Ploegsteert. We zullen nu eerst zien, hoe het aan den IJzer verder verging.

XV.

De Koning en de Koningin in De Panne. — De verzorging der gewonden. — De laatste Oktoberdagen bij Diksmuide. — Een bevel om Ramskapelle te nemen.

Laten we ook in deze tragische dagen even den blik werpen achter het front. Hugh Gibson, sekretaris der Amerikaansche Legatie, bezocht in dien tijd Le Hâvre, Duinkerke en De Panne.

« Bij mijn aankomst in Le Hâvre, 26 Oktober, begaf ik mij naar het Hotel des Regates, dat op zee uitziet », schrijft hij in zijn verslag. (1)

« De verschillende ministeries bevinden zich in de voorstad Nice-Havrais; een villa is er voor den Koning en de Koningin voorbehouden, maar tot nu toe hebben zij het Belgisch grondgebied niet verlaten.

Deze kleine voorstad geniet alle voorrechten van exterritorialiteit, zoodat de gezant van Frankrijk in België bij een vreemde regeering geaccrediteerd is in zijn eigen land.

Hier wemelen de straten van troepen der drie verschillende naties; daar liggen een twintigtal vrachtschepen in de haven gemeerd.

Voortdurend ontschepen nieuwe Britsche troepen. Zij trekken al zingend door de stad en begeven zich naar de kampen buiten de stad; van daar zendt men hen naar 't front.

Bij het hotel zijn twee Engelsche hospitalen; een er van is het Kasino. Overal zijn er gewonden. Er heerscht een verwonderlijke kalmte en toch voelt men in alles den oorlog. De Fransen zien er vastbesloten uit en vrouwen op de eindzege.

Het ministerie van Buitenlandsche zaken is in een bevallige villa, door een schoon tuintje omge-

1) « La Belgique pendant la guerre. »

ven. Het werk staat er niet stil. Ik heb ieder ontmoet, van minister Davignon tot den portier.

Generaal Jungbluth, die hier den Belgischen vorst vertegenwoordigt, zal mij morgen laten weten of ik naar het front kan gaan, om den Koning en de Koningin te spreken. »

Den 28ⁿ Oktober verliet Gibson Le Havre om zich naar het front te begeven.

« Het had den ganschen nacht geregend, maar dat verhinderde niet, dat de auto snel over den weg reed langs Fécamp, Dieppe, Eu, Abbeville, Montreuil, Boulogne, Marquise en Calais, om te Duinkerke even over vieren aan te komen, nog juist bijtijds om den geur op te snuiven van twee bommen, door een vliegtuig tegenover de bureelen van den voorzitter van den Raad geworpen.

Van af Abbeville was er een drukke beweging van Engelsche, Fransche en Belgische troepen. Ik zag Indische soldaten welke er bevroren uitzagen en weinig op hun gemak en het weer was dan ook guur en somber.

De Belgische eerste minister bezat zijn bureel in het kabinet van den maire op het stadhuis.

Hij bevond zich toen in het groot hoofdkwartier te Veurne en men drong levendig bij mij aan, dat ik hem achterna zou reizen. Veurne ligt 21 kilometer van Duinkerke.

Toen ik er aankwam, was ieder zeer opgewonden, want juist waren er eenige granaten — men wist niet van waar — bij het station gevallen.

Maar de minister was hier evenmin en daar de avond viel, besloot ik mij naar De Panne te begeven, waar de Koning en de Koningin woonden.

Geen van beiden bevond zich daar. De Koning was bij het leger en de Koningin verpleegde de gewonden.

In alle hospitalen waren er gekwetsten. In de verloopen week alleen reeds hadden de Belgen 12.000 man verloren.

Ik keerde naar Duinkerke terug. »

Minister de Broqueville meldde den volgenden dag aan den heer Gibson, dat hij om vier uur de Koningin in De Panne en om half vijf den Koning in het Groot hoofdkwartier van Veurne kon ontmoeten.

Dien dag had ons leger moeten wijken tot aan den spoorweg, zooals wij verhaald hebben.

De onderwaterzetting was aan den gang.

Gibson reed in de richting van het front. De Duitschers vielen hevig aan en de kanonnade was verschrikkelijk. De gansche linie lag onder een wolk van rook.

« Wij keerden naar Veurne terug » vertelt de schrijver. « De eerste minister wachtte ons in het hotel. Aan de deur bemerkte ik buiten den gewonen schildwacht, twee eenvoudige jagers te paard, waarvan een het kruis van kommandeur van het eerelegioen droeg.

Zij groetten ons al glimlachend. Ik beantwoordde hun saluut en trad binnen. Zij volgden ons en een verweet me, dat ik hem niet herkende. Het was de hertog van Ursel, die vrijwillig dienst genomen had. Het regiment was zoo pas afgelost en achter de linie gestuurd.

Na het ontbijt reed ik naar De Panne voor het onderhoud met de Koningin. De villa waar zij verbleef, lag in de duinen. Daar waren twee gendar-

men, de sekretaris van den Koning en gravin de Caraman-Chimay, eeredame der Koningin.

Nauwelijks was ik binnengetreten, of de deur ging open en de Koning verscheen.

Hij had vernomen, dat de Koningin mij audiëntie verleende en was in auto van Veurne gekomen. In enkele oogenblikken kon ik hem inlichtingen geven over zijn vrienden te Brussel en andere vragen beantwoorden.

Ik veroorloofde mij hem een voorstel te doen: ons komiteit, dat in Amerika hulp wilde verzamelen voor België, zou gemakkelijker bedragen ontvingen, zoo de Koning er in wilde toestemmen een beroep te doen op het Amerikaansche volk. Dadelijk keurde hij dit gedacht goed en samen stelden wij den oproep op, welke naar de overzijde van den Oceaan gestuurd zou worden.

Van uit dit vertrek konden we de Britsche schepen zien, die de Duitsche linies beschoten; onophoudelijk rinkelden de ramen.

De Koning leunde tegen de tafel aandachtig bij elk woord van het opstel. Eens keek ik hem aan, maar ik had den moed niet hem nog eens te bezien.

Zijn gelaat droeg de treurigste uitdrukking, welke men zich voorstellen kan. Toch uitte de vorst geen enkele klacht.

Toen wij bijna klaar waren, trad de Koningin binnen en noodigde ons tot de thee uit. Volgens het protokol had ze mij moeten verwittigen door haar eeredame, maar zij stoorde zich daaraan niet.

De Koning bleef nog eenige oogenblikken en zei dan, dat hij terug moest keeren naar het Groot hoofdkwartier, waar hij me later ontvangen zou.

Ik stelde de Koningin voor ook een oproep te doen, zij tot de Amerikaansche vrouwen. Zij stemde er in toe.

De Koningin begeerde me te zien, om me te spreken over de in het Belgisch leger zoo noodige heelmeeesters. De Belgische heelmeeesters in de hospitalen van Brussel waren door Duitschers vervangen; zij waren dus zonder werk, terwijl hun aanwezigheid hier aan het front zoo kostbaar zou zijn.

Er waren zoo weinig dokters en zulk een menigte gewonden, dat men deze niet behoorlijk verzorgen kon. Men moest armen en beenen afzetten, welke bij vroegere verzorging, gered zouden geworden zijn.

Maar waar zou men den tijd vinden om operaties te doen, gelijk 't moest, als er elk oogenblik nieuwe konvooen aankwamen?

In deze dorpen trof men weinig hospitaalmateriaal aan: en de arme soldaten konden zich gelukkig achten, als ze een stroobos onder een dak kregen en binnen de vier en twintig uur verzorgd werden.

Wij bezochten een villa, die als hospitaal ingericht was en ik hoop nooit meer zulk een schouwspel onder de oogen te krijgen.

Nooit zag ik zooveel liiden en zulk een gebrek aan comfort.

Ik buig mij diep voor deze stoïcynsche gewonden en ook voor de verpleegsters, gewoon aan weelde en nu van alles beroofd.

Ik sprak met de Koningin tot het vallen van den avond.

Admiraal Ronarc'h dekkeert zijn helden.

Bij de monitors daar op zee had zich een vaartuig gevoegd en soms maakte het gebulder het spreken moeilijk.

De Koningin had niets van haar moed verloren. Zij verklaarde op het Belgisch grondgebied te blijven, zolang een duim gronds tegen Duitschland verdedigd werd.

Te Veurne trof ik den Koning aan, die met zijn staf kaarten en verslagen bestudeerde.

Daar de heer de Broqueville mij terug zou voeren naar Duinkerke, wachtte ik het eind der besprekingen af. Gedurende dien tijd trokken versterkingstroepen door de stad. Men hoorde het geratel der kanonnen over de keien en het geschal der hoornen.

Bemoedigend gerucht, want het kondigde den Belgen een verlichting van hun uitputtende krachtsinspanning aan.

Het is niet onaangenaam met den eersten minister te reizen; de papieren worden niet onderzocht.

Aan iedere post verlichtte de vleugeladjutant het binnenste van het rijtuig; de schildwacht groette en wij reden vlug verder. »

Zoo was dus de toestand in De Panne, waar onze vorstin een zeer bescheiden woning bezat, maar niemand zal ons tegenspreken, als wij die villa op dezen stond, het schitterendst paleis der wereld noemen. Zij herbergde de eerste der bannelingen, Koningin Elisabeth, die zich hier bij het front, aan de verpleging der gewonden wijdde en nog meer den eere naam van « moeder der soldaten » won.

Inderdaad, zooals Gibson het zag, werkte het Roode Kruis nu allergebrekigst, ondanks al den goeden wil, en de opoffering der dokters en der verpleegsters.

Men miste allerlei materiaal, zooals op de linie munitie en zelfs voedsel ontbrak.

Bij het front liepen ziekenverplegers en priesters, ambulanciers nog altijd in burgerkleedij met als herkenningsteeken een eenvoudigen band en als eenzelveheidsbewijs een snippertje papier met een stempel en eenige regelen schrift.

Dikwijls werden ze door patroeljes en posten zelfs aangehouden en moesten ze zich legitimeeren, want men werd streng tegenover burgers aan het front. Nu, dit was noodig, want tot bij de strijdlijn zelve woedde bedenkelijk de spionage.

Men had nog niet de ambulancewagens van later en 't was hier ook gelijk we het van Gezelle bij Ieperen hoorden. Men vervoerde de lijdens zooals men kon, op berries, doch ook op ladders, plan-

ken, deuren, blinden. Velen stierven eer ze eens flink onder dokters handen konden komen.

De heelmeeesters toonden de grootste toewijding, waagden te Nieuwpoort en Diksmuide en elders voortdurend hun leven.

Wij herinneren aan den heer Van der Ghinst bij den raid te Diksmuide, aan de ambulance Dumon te Nieuwpoort, aan de hoeve der 2° jagers, bij Den Toren, hiervoren beschreven. We konden 't zelfde herhalen van hulpposten te Kaaskerke, Oostkerke, Lampernisse, Fortem, Ramskapelle, Pervijse, Groenendijk. Daar was slechts één spoorlijn om de gewonden naar Frankrijk te brengen en uren moesten de hospitaaltreinen wachten om transporten van troepen, materiaal en munitie door te laten. Geen wonder dat vele lijdens bezweken eer ze in een der gasthuizen over de grens konden opgenomen worden. Anderen kwamen hier met ontstoken, vervuilde wonden aan.

Wie zal naar waarheid al dat lijden beschrijven, den kalvarieweg van zooveel patiënten!

Die toestand moest veranderen en de Koningin wijdde zich al dadelijk aan dat heerlijk werk. Zij zou den krachtigen steun ontvangen van dokter Lepage. Wij vernamen reeds hoe Gibson bemiddelaar werd om den hulpkreet naar de Vereenigde Staten over te brengen. Overal in de geallieerde en neutrale landen zouden kringen ontstaan, om giften in te zamelen voor het Belgisch Roode Kruis.

Maar dit alles vroeg tijd en al zullen wij later tal van uitmuntende inrichtingen kunnen beschrijven; in deze tragische Oktoberdagen liet alles echter te wenschen over en leden onze arme patiënten verschrikkelijk.

Wie zichzelf eenigszins behelpen kon moest uren te voet gaan en lange stoeten sleepten zich naar Calais. De dompelaars ondersteunden elkan- der, logeerden op hoeven onder weg en waren overgelukkig wanneer ze dan, na wat voedsel genuttigd te hebben, het afgematte lijf in een schuur konden uitstrekken.

Te Calais werden ze geestdriftig ontvangen. Vrouwen en meisjes snelden hen te gemoet, en lieten de hinkenden op zich steunen, droegen ransels en geweren, voor zoover de havelooze soldaten deze nog hadden en boden gastvrijheid aan.

Calais immers lag die dagen in angstige afwachting van de komende gebeurtenissen.

Gibson zag de bevolking van Le Havre wel vol vertrouwen in den afloop van den oorlog, maar die stad lag vrij ver van het oorlogstoonel.

Calais echter was het eerste doel van den vijand, en de naam gold in het Duitsche leger bijna als een strijdkreet, als een leuze.

« Nach Calais! » Zijn het niet historische woorden geworden?

En tal van overmoedige Pruisen dateerden te Brugge en Oostende hun brieven naar huis reeds van Calais, overtuigd dat zij zich in deze Noord-Fransche stad zouden bevinden, wanneer de veldpost hun epistel aan ouders, echtgenoot of geliefde had bezorgd.

En te Calais was men zeer ongerust. De geestdrift voor de Belgen had wel zekere redenen. Men wist hoe de onzen met hun laatste troepen den weg barrikadeerden voor overmachtige legers, hoe

Scheepskapitein Mauros, kommandant te Diksmuide van het 3^e bataljon van het 2^e regiment mariniers-fusiliers.

zij stand moesten houden, omdat de bondgenooten niet gereed waren, krachtadigen steun te verleen.

Later veranderde die verhouding in de steden achter het front wel.

't Eerste groot hospitaal over de Fransche grens was het sanatorium van Zuidkote, een kustdorp van Fransch Vlaanderen. Het ruime, doelmatig gebouw, herbergde in vreedstijd kinderen die aan zee een reeds ondermijnde gezondheid kwamen herstellen. Zuidkote is een zeer oude plaats, welke verder landinwaarts gebouwd werd, toen eeuwen geleden het oorspronkelijke stadje, dat door scheepvaart en handel bloeide, door stormen verging.

De vroegere toren steekt zelfs nog boven het duin uit en werd langen tijd als semaphore gebruikt, tot een moderner seintoestel dicht bij het strand het verving.

De menschen spreken hier nog Vlaamsch. Al die eertijds onbekende gemeenten Leffrinkhoek, Gijvelde, Rozendaal, wemelden nu van troepen. De bewoners verbeidden in spanning hun lot. De weerbare mannen wisten dat zij zich gereed moesten houden om elk oogenblik te kunnen vertrekken. Tal van burgers dolven hun kostbaarheden in den grond, terwijl de pakken klaar stonden om ook te vluchten, gelijk men duizenden bannelingen uit België voorbij had zien trekken.

Er was nog geen onmiddellijk gevaar, maar toch. Men staarde 's avonds naar den vuurgloed diep in 't Oosten, men beluisterde het kanongebulder, of het naderde of zich verwijderde, men hoorde de gewonden uit, die van den IJzer tot hier sukkelde.

Aldus waren de blikken op het drama gericht. Ja, er hing veel van ons legertje af.

En de toestand was zoo kritiek! Laten we nu naar het front terug keeren.

Diksmuide bleef het doel van voortdurende aanvallen, ofschoon deze hier dienden als steun voor andere bestormingen. Op dit punt oefende de vijand zijn grootsten druk niet uit.

Hij meende meer kans te hebben Noordelijker bij Ramskapelle; daar was de zwakke plek, zooals wij reeds zagen, daar had hij den spoordam geforceerd en daar lag de weg naar Veurne, Duinkerke, Calais en de kanaalkust.

Kon hij dien weg overheersen, het begin maar, dan bezat hij de koord van den cirkelboog en vielen Diksmuide en Nieuwpoort van zelf.

Bij Diksmuide waren nu Senegaleezen. Het 2^e jagers, dat we daar zoo heldhaftig zagen strijden maar ook zoo vreeselijk lijden, werd eindelijk eveneens afgelost.

Willy Breton beschrijft hun vertrek:

« De jagers dragen met zich het tastbare bewijs van hun zware offers. Al hun gewonden vergezellen ze; zij dragen de dooden en gekwetsten die men tot dan toe niet heeft kunnen evakueeren uit de kleine hoeve welke hun tot schuilplaats diende.

De minst getroffen en strompelen voort, steunend op hun nog ongedeerde makkers. Hier en daar heeft een man zijn al te zwaar gewonnen strijdgenoot, die niet langer meer loopen kan, op den rug genomen. En op allerlei berries, die het toeval aan de hand deed, — deuren, vensterblindes of zelfs eenvoudige planken, die men in de stuk geschoten huizen gevonden heeft, — of op piepende kruiwagens, vervoert men de zwaarst gewonde jagers. Eenigen zijn in zwijm gevallen; anderen hebben koorts en ijlen terwijl zij dolle gebaren maken; anderen nog, waarvan door het horten en stooten van dezen nachtelijken gang over den weg vol diepe karresporen, de wonden weer opengerukt zijn, kreunen of weenen jammerlijk. En als slot van den stoet, volgt eindelijk het lichaam van luitenant Stouthuyzen, dat reeds stijf wordt onder de ijzige kilte van den dood.

Den volgenden dag zal men het stoffelijk overschot van den dapperen officier ter aarde bestellen, in het kleine hoekje Vlaamschen grond, dat niet door den vijand werd bezoedeld. In naam van het regiment, zal kommandant Labiau hem het eeuwig vaarwel toesturen, en de woorden van dank en liefde uitspreken, die het vaderland aan zijn helden verschuldigd is.

De jagers kwamen in rust te Oostkerke.

Welsprekend zijn de cijfers. Bij het vertrek uit Bergen telden het 2^e en 5^e regiment jagers te voet samen 57 officieren en 4500 soldaten. Na den slag aan den IJzer, beantwoordden er nog 19 officieren en ongeveer 2000 man aan den oproep.

Van Oostkerke trokken de overlevenden naar Alveringem, om daar nieuwe krachten te putten.

Den 29^{en} Oktober 's morgens werden zij er gevoegd door de overblijfsels van het bataljon Delbauve, dat aan de hel van Pervijse is ontsnapt. Dan telde men de mannen en ieder dacht aan de verdwenenen. Ja, ze waren talrijk, zij die hun leven lieten, ginds onder de muren van Antwerpen, en zij die vielen onder die van Diksmuide.

Van de brigade der Franschen bij Diksmuide zond men de afdeelingen welke men eenigszins missen kon naar Pervijse-Ramskapelle, omdat van daar dringende bedden om versterking kwamen.

De Senegaleezen leden veel in de loopgraven van het gure weer.

« Het is een prachtige maannacht » teekent De Wilde in zijn dagboek op. « Niets is gunstiger voor de verdediging. Toch vallen de Duitschers in den nacht aan.

Wij richten onmiddellijk een hevig vuur op hen en sluiten alle toegangswegen af. Door dit sper-

De Koning groet het 7^e Fransche regiment voetvolk te Veurne.

vuur slaagt geen enkele bestorming. De mariniers sparen ons dan de lofuitingen niet. »

En op 29 Oktober lezen we :

« Het geschut is weer in werking. De Duitschers hebben het op onze groep gemunt. Eenige ongelukkige granaten doodden elf paarden en wonden er twaalf andere. »

Luitenant De Wilde moest ook met een stuk van den IJzerdijk op den vijand vuren. Dat was een gewaagde onderneming.

« Pas zijn we er of een een-en-twintiger komt in rechte lijn op ons af. Gelukkig valt hij in den IJzer recht voor ons en bedekt ons met water en slijk. Een tweede, dan een derde ontploffen wat links van ons.

Wij vervullen haastig onze zending. Zoodra deze geëindigd is, maken we ons weg ; het is trouwens tijd.

Sedert den raid hebben wij bij de stukken een piket mariniers. Deze doen uitmuntend hun dienst en wij kunnen gerust zijn. De dag van den 30^e is kalmer, de Duitschers hebben het plan laten varen Diksmuide met geweld te nemen en schijnen ons te belegeren. Zij werken hard, delven nieuwe loopgraven en verbinden die. Ze versterken ook het kasteel. »

Hoe zwaar het geschut der Duitschers was, blijkt uit het feit, dat men granaatscherven vond van 45 centimeter lengte, 12 centimeter breedte en 5 centimeter dikte.

Zwaarder en zwaarder werd de verdediging van Diksmuide. Een compagnie van de fusiliers telde nog 162 man, de officieren inbegrepen. En er kwam zoo weinig versterking ; integendeel, telkens moesten afdeelingen elders een handje helpen om een bedreigd punt terug te nemen en intusschen moesten de overigen het stedeke dubbel bewaken.

Als door een wonder bleef de brug voortdurend gespaard en kon men er geregeld overtrekken. Maar wat al offers had ze reeds geëischt. Ja, die

Hooge Brug van Diksmuide werd een der meest tragische plaatsjes van het gansche Europeesche front.

Niet ver van de brug was een hoeve nog gaal gebleven, de eenige in den omtrek, waar men slechts zwart geblakerde muren zag.

De kok van het 1^e bataljon 2^e fusiliers maakte er den pot voor de officieren gereed, en driemaal per dag zag men er de mannen heenglijden om er hun maal te nemen.

Ze gingen naar hun « eetkamer », zeiden ze schertsend.

Maar 't scheen wel of de vijandelijke waarnemers het begunstigd plekje ontdekten, want weldra werd de omgeving der hoeve een kwartier voor elken maaltijd kwistig beschoten. Men vreesde dus telkens, dat een der gasten verpletterd zou worden, alvorens hij de tafel bereikte. En men moest toch eten !

En dan gebeurde het dat de verwenschte Mof niet vuurde, maar wachtte tot de Franschen aan 't smullen waren. Zekeren dag werd de disch aldus plots begoten met slijk en andere vuilnis, door een granaat, welke voor het raam der « salle à manger » ontplofte.

Neen, de Pruis was niet spaarzaam met zijn munitie. Twee mannen, die zich bloot gaven of een praatje voerden in het openbaar, waren al voldoende om een salvo shrapnells uit te lokken.

Wat een geluk als men een gewonde koe kon aantreffen, die niet geheel door de granaten vergiftigd was. Met vlugge hand sneed de beenhouwer der troep de goede stukken uit den romp en het was een feestmaal onder de mannen dan.

Uit het Zuiden hoorde men voortdurend een geweldige kanonnade. 't Was de worsteling bij Bixschoote, Langemarck, Passchendale. De vijand begon zijn algemeen offensief.

Diksmuide zelf bleef vrij rustig. Het was blijkbaar niet aangewezen voor een punt van ernstige bestorming. Neen, de Duitscher wist, dat de zwakke plekken Noordelijker lagen, van Stuivekenskerke tot Ramskapelle vooral. En ook daar werd het nu zeer ernstig.

Pierre Nothomb schrijft over deze episode in zijn werk « L'Yser » :

« Het leger is ten einde zijn krachten en middelen. De oversten staren angstig naar het water, dat nadert, zeker, maar zoo langzaam.

De Duitscher ziet het ook komen. Het heeft pas enkele honderden meters afgelegd of hij maakte er zich reeds uiterst ongerust over.

Overwinnen ! Onmiddellijk overwinnen, voor deze stille, maar geweldige hulpe den Belgen bijstaat.

Er zijn nog andere redenen, om nu den grooten slag toe te brengen. Het offensief van generaal Urbal (de Franschen, die wij bij Ieperen de Engelschen zagen steunen en oprukken tot bij Passchendale) gaat steeds ten Zuid-Westen van Diksmuide vooruit. Weldra zal het de flank van den aanvalverbedreigen, als deze er niet spoedig een eind aan maakt.

En dan, de keizer is daar !

Den 28^e is hij aangekomen, theatraal in zijn valschen eenvoud, gebiedend, het voorhoofd gefronst, alsof hij daar het geheim van God droeg.

Hij heeft bevel gegeven onder zijn blik den weg van Calais te openen, den weg naar Londen.

Men moet gedaan maken met het Belgisch leger, met België zelf! Men moet in een geweldige bestorming den zwakken muur neerstooten. Men moet onmiddellijk dezen slag aan den IJzer tot een beslissing brengen, dezen veldslag van vijf tegen tien, waarin het machtigst leger der wereld twaalf dagen gebruikte om gemiddeld een kilometer op te rukken.

Den 29^e, bij het schemeren van den dag, verscheuren het gebulder der kanonnen, het geschal der klaroenen en trompetten de lucht.

't Is dezelfde taktiek der vorige dagen, plaatselijke aanvallen op punten, welke men zwak oordeelt, dan een algemeene aanval om alles te overvleugelen.

De 1^e divisie ontvangt den eersten schok tusschen de stations van Pervijse en Boitschoeke; het 4^e linie slaat in een bloedige worsteling een woedenden infanterieaanval af.

Deze wordt in het midden van den dag herhaald met stooten op den uitersten rechtervleugel. In het centrum hebben het 3^e en het 4^e drie uren noodig om het hoofd te bieden aan de immer opstommende regimenten, welke eindelijk uitgeput afdeinen.

Rechts blijft het 151^e Fransche linie, gesteund door een deel van de 2^e divisie, meester van het terrein.

's Avonds leest men het keizerlijk order voor: « De schok zal toegebracht worden van Arras tot de zee. Het kanon zal niet zwijgen vóór de overwinning of de nederlaag. »

De overstroming die bijna den weg van Sint-Joris naar Ramskapelle bereikt, verontrust al meer en meer den Duitschen staf, welke koortsachtige bevelen geeft.

De dag is nog niet aangebroken, als de vijandelijke infanterie reeds oprukt. Zij vermenigvuldigt zich, hoopt zich op, dringt samen. Mijl na mijl nadert ze, werpt ze zich neer, staat weer op, springt vooruit. Belgen en Fransen schieten onverpoosd. Zij wijken niet. Toch heeft er een ontwrichting plaats, voor Oud Stuivekenskerke stuwten de Duitschers hun voorhoede tot den spoordijk; zij klemmen er zich aan vast, klimmen naar boven, zullen doorbreken. Maar een krachtige schok werpt ze terug en in een hardnekkige achtervolging maken de onzen eenige honderden gevangenen.

Op het front van het 10^e verschijnen nu de Pruisen, die zich daar stil in hun loopgraven hadden gehouden. Maar gedecimeerd en met schrik geslagen, vluchten ze dra naar hun schuilplaats terug.

Te Ramskapelle, waar de bedreiging van het water het meest zichtbaar is, vermeerderd het bewustzijn van het gevaar de kracht van den aanvaller. Met granaten in de hand, stort de vijand zich huilend voorwaarts.

De soldaten van het 5^e en het 6^e weerstaan te midden van het getier en gekerm, zoo goed ze kunnen. Maar in de worsteling kon de tegenpartij machinegeweren brengen tot op den dam zelf en deze zaaiden nu hun kogels in de flank der onzen. Bij dozijnen vallen de mannen. De anderen ontrui-

men in een plotselinge beweging hun stellingen en openen aldus een bres in onze verdedigingslinie.

Duitsche bataljons stormen in overmoed, gedreven door hun officieren, over den dijk en nemen Ramskapelle in.

Hun trots is zonder grens.

Over dezen dam strekt zich tot Duinkerke slechts een ledige vlakte uit, zonder gereed gemaakte linies.

Veurne, tot nu toe door een groenen wal verborgen, verschijnt daar in zijn wonderbare schoonheid als een stad van het beloofde land, licht en fijn en teer, zoo helder als maakte het deel van de lucht en het licht, en zoo nabij, dat men slechts de hand uitsteken moet om het te grijpen.

En dan een vordering van een kilometer op den weg van Veurne en zulks beteekent een omsingeling van Nieuwpoort, onze verdediging in den rug gegrepen, ons leger afgesneden, op de vlucht of gevangen, den IJzer voor goed vermeesterd, Diksmuide verrast, den slag met één stoot gewonnen.

En wat geeft het dan, of het water stijgt, als door deze sluis, welke men met de punt der bajonet opengestoken heeft, het gansche Duitsche leger zich in galop over de begeerde vlakte verspreidt als een vloed, welke niet meer te stelpen is?

Daar zijn ze, de kompagnies en nog kompagnies, die zich naar de kerk begeven en de velden, luid viktorigeroep. »

Tot zoover deze duidelijke en levendige beschrijving.

Ja, de toestand was nu zeer kritiek. Het scheen, dat de plannen van den vijand moesten slagen.

Achter de Duitsche linie, waar de staven zaten, was de verwachting hoog gespannen.

Zulk een staf zetelde op het oud slot der Vlaamsche graven, te Wijnendale bij Torhout.

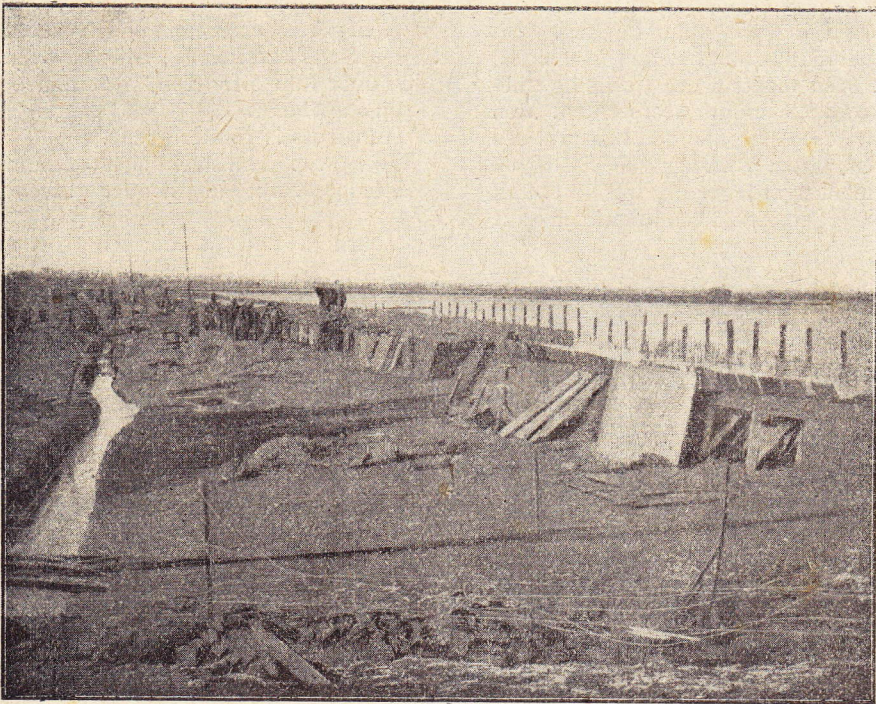
't Was daar een gewichtig punt. Van den grooten weg Roeselaere-Torhout-Oostende, boog zich links, een rechte baan naar Diksmuide op, tusschen Kortemarck, Zarren, Bovekerke, Vladsloo aan de eene, Ichtegem, Coukelaere en Keiem aan de andere zijde en dwars door Beerst.

Van af 15 Oktober hadden zich duizenden mannen langs het kasteel begeven. Torhout wemelde van troepen. De Berlijnsche studenten hadden een ganschen nacht het stedeke van hun gezang vervuld. Om 5 uur 's morgens, den 19^e, vertrokken ze, onder overmoedig gehuil van: « Gloria, Victoria! » En op hen volgde regiment na regiment, konvooi na konvooi, 't Is waar, autos en boerenwagens brachten duizenden dier jonge kerels gewond, verminkt, verbrijzeld langs dienzelfden weg terug, en de normaalschool en menig ander gebouw van Torhout lagen vol lijdens.

En de hooge heeren op het kasteel, ze wisten het wel, hoe ze bij hoopen vielen, tusschen Beerst, Vladsloo, Eessen en dat verwenschte Diksmuide, hun soldaten, die gemeend hadden op een militaire wandeling naar Frankrijk te trekken. Men had tegenslag, maar nu scheen 't geluk terug gekeerd.

Ramskapelle genomen, den weg eindelijk geformeerd. De IJzer zou al spoedig in de legerberichten niet meer vermeld worden en verre achter de zegevierende legers liggen.

Doch vooral te Tielt was de stemming zeer optimistisch. Daar zetelden immers de hoogsten, rond

Langs heekjes en grachten vlood het water van den IJzer in het land.

den opperbevelhebber, den hertog van Wurtemberg zelf, nog veel veiliger dan te Wijnendale, wel 40 kilometer en meer van het gevaar.

En men had bericht gekregen, dat de keizer op 1 November zou komen.

O, dan moest men de vernietiging van het Belgisch leger kunnen vieren. Van Tielt uit zou een ronkend telegram de wereld kond doen, hoe niets de heerscharen van Wilhelm II kon weerstaan.

Men gaf strenge bevelen om het stedeke te reinigen, opdat de keizerlijke autos niet de minste hindernis zouden ontmoeten. Men rekwireerde tafelzilver en kostbaar gerei voor den feestdich.

Alles werd in de fijnste puntjes geregeld en met veel geheimzinnigheid voor de bevolking. Maar de oversten begrepen niet, hoe die « dumme België » het toch in de gaten kregen, welk een voornaam adelaar er in hun stadje neerstrijken zou en dat zij de bondgenooten ervan verwittigden. En den keizer werd te Tielt nog een verrassing bereid, waaraan niemand dacht.

Hij zou er op bommen onthaald worden, zooals wij ter gelegener tijd zullen verhalen.

Zoo zeiden we dus, dat de verwachting zeer hoog gespannen was. En de eerste gebeurtenissen schenen zulks te verrechtvaardigen.

En dan, zou het ook niet een echt mirakel zijn, als de Belgen bleven weerstand bieden? De Duitschers moesten nu erkennen, dat men zich over hen in Augustus deerlijk vergist had, en dat ze dapper en hardnekkig streken en zelfs leelijk de plannen van den keizer en zijn omgeving verstoorden.

Maar aan menschenlijke inspanning is ten slotte toch een grens. En die was, volgens de Duitschers, nu voor de Belgen zeker bereikt.

Inderdaad, het scheen wel waarlijk zoo, en eveneens aan onze zijde vreesden velen hetzelfde.

De vlakte lag voor den vijand open; men kon het zich niet ontveinzen: het ernstige, zeer groote gevaar schuilde bij Ramskapelle, waar de vijand zich nu genesteld had.

Drommen vluchtelingen kwamen Veurne binnengestormd met het nieuws dat de vijand in aantocht was. Velen verlieten het stedeke. 't Was dan ook een kritiek oogenblik.

Ramskapelle moest tot elken prijs hernomen worden. Blevén de Duitschers er, dan zou de overstroming weinig invloed hebben.

De Koning en Grossetti gaven in dien zin bevelen. Nog een geduchte worsteling moest dus ontstaan.

't Zou hard tegen hard gaan.

De tegenstander had niet gewacht om het belangrijk punt geducht te versterken. Huizen worden mitrailleurposten, beschermd door alles wat maar eenige veiligheid bieden kan, zooals matrassen in de ramen, prikkeldraad aan den toegang, allerlei hindernissen, die den aanvaller ophouden moeten en dezen dan blootstellen aan 't geweldig vuur. Loopgraven omringen het dorp. De molen zelf wordt met machinegeweren bezet, welke de vlakte bestrijken, om bij de nadering reeds de hevige verliezen in de rangen te brengen.

En zoo stoutmoedig zijn de voorhoeden dat zij zelf doordringen tot de steenbakkerij.

Onze staf neemt de schikking voor een bestorming: daaraan zullen deelnemen troepen van het 14^e en 6^e linie, van het 16^e Fransche jagers en acht kompagnies Senegaleezen.

Al deze maatregelen worden vlug besproken in een kelder der hoeve Jockveld, tusschen Ramskapelle en de Koolhofvaart, een der oude boerderijen van Veurne-Ambacht, waarvan wij hooger gesproken.